

Living well together? : settlement and materiality in the Neolithic of south-east and central Europe под редакцията на Дъглас Бейли, Аласдар Уитъл и Даниела Хофман, Oxford : Oxbow Books, 2008; 178 стр., ISBN: 978-1-84217267-4

Бисерка Гайдарска

Сборникът се явява втори том на публикацията на международната научна конференция, състояла се в Кардиф през 2003 и посветена на аспектите на неолитизацията в Европа. Първата книга под заглавие (un)settling the Neolithic излезе през 2005 г. Съвсем естествено е тогава свързваща тема в изследванията, включени в този том, да бъде неолитизацията или ранните етапи на неолита в различни райони на Европа.

Статиите в сборника биха могли да се разделят на следните групи: такива, които представят нова и интересна информация за обекти, изследвания и методологически приложения; други, които имат по-теоретична насоченост; трети (най-многочислени) са статиите, които успешно съчетават теория, методи и практика в дискусиите на отделните археологически обект/и и/или артефакти.

Първата група включва три изследвания. Следвайки хронологическия ред на дискутираните обекти, трябва да се започне със статията на Якоб и Сонгюл Роденберг, посветена на селищните могили Илипинар и Ментеше, които не се нуждаят от представяне пред българските праисторици. Най-важните резултати от 25 годишните проучвания на тези обекти от Холандския археологически институт в Истанбул са обобщени в сравнително кратко съобщение. Може би един от най-изненадващите факти е, че началните структури в Ментеше са близо половин хилядолетие по-ранни (6400 cal BC) от тези в Илипинар (6000 cal BC). Трябва да се отбележи обаче, че е допустима резервираност към валидността на C14 датите, тъй като по-голямата част от тях са от въглени, чиято надеждност като датиращ материал е компрометирана. Сред многото полезна информация в статията, изненадващо е и развитието на архитектурната традиция в Илипинар, което показва интересна последователност. Големите кирпичени блокове са заменени от дървени конструкции, които от своя страна са заменени от малки кирпичени тухли, позволяващи по-голяма гъвкавост на архитектурните решения. Последното неолитно селище (5400 cal BC) е засвидетелствано след кратък период на напускане и демонстрира друг тип постройки – полу-вкопани колиби, най-вероятно предназначени за сезонно обитаване. Тази разнообразна картина се усложнява още повече от обстоятелството че приблизително по-това време

(5500 cal BC) в Ментеше се наблюдава едновременна употреба на три техники – колово-плетена, кирпичени блокове и кирпичени тухли.

Археоботаническите и археозоологически изследвания свидетелстват за добре развити селскостопански умения практикувани от първите заселници в Илипинар, което е интерпретирано като аргумент за прииждане на колонизатори, а не като развитие на местни ловци-събирачи.

От двата обекта произхождат почти 70 гроба, разположени съответно: в периферията на селището в Илипинар, и във вътрешните дворове през началните етапи на обитаване на Ментеше. Те покриват период от почти 1000 години, което ги прави изключително важни показатели за развитието на погребалните практики в района.

Статията е изключително информативна, като се има предвид малкият ѝ обем и може само да се съжалева, че авторите на са се ангажирали с една по-активна интерпретативна позиция. Това би могло да стане под формата на заключение, което липсва понастоящем, и което би било от изключителна важност в дебата за неолитизацията на Балканите и за контактите с Балканите като цяло.

Следваща в тази група е статията на Радиан Андреевски и Павел Миреа, които се спират на разпространението на селищните могили в западна Мунтения. С помощта на подробен преглед на размерите, разположението и визуалния потенциал на могилиите, авторите се опитват да отговорят на въпроса защо хората избират да живеят продължително на едно и също, сравнително ограничено място. Анализите показват, че селищната мрежа е сравнително гъста (разстоянието между могилиите варира между 3 и 13 км) като обектите са разположени в естествено защитени долини, с доловим стремеж към прикритост по отношение на околната среда. В близост до някои от могилиите са регистрирани временни обиталища, чиито характер засега остава неизяснен. Авторите заключават, че има ясно изразен модел на заселване с предпочитание към екологичните зони долини-речни тереси и допускат, че този модел, макар и базиран само на 49 могили, би могъл да бъде валиден и за други области в Румъния и югоизточна Европа. Без да отговарят изцяло на първоначалния си въпрос Андреевски и Миреа картографират и систематизират голям обем от информация, с което поставят едно положително начало в търсенето на причините за продължителното обитаване на селищните могили.

Последно от тази информативна група изследвания е това на Ева Ленеис, която резюмира данните на разпространението на линейната керамика в Австрия със специален акцент върху най-ранните свидетелства. Статията е представител на групата изследвания в тома, занимаващи се с неолита на Централна Европа, и по-точно на формирането и разпространението на културата на линейно-лентестата керамика. До момента са регистрирани над 380 обекта на тази култура на територията на Австрия като 80 от тях принадлежат към най-ранната ѝ фаза, започваща около 5500 cal BC. Дългогодишната научна дейност на Ленеис върху характеристиките на културата ѝ дава възможност да сравни природните условия, жилищното строителство и вътре селищната организация на селища не само от Австрия, но и от Германия и Чехия. Предпочитанието на първите заселници към почти идентични и много благоприятни природни условия кара авторката да постави въпроса дали това се дължи на факта, че първите земеделци са познавали местните условия, или по-скоро на техните познания относно възможно най-добрите условия за земеделие. Този въпрос звучи актуално не само за дискутираната територия и търсенето на възможен отговор би могло да доведе до интересни наблюдения и изводи за процеса на неолитизация в Европа.

Макар че корените на културата на линейно-лентестата се търсят в раннеолитното явление Старчево-Кьорош-Криш (виж по-долу), жилищата и селищната организация на тази култура се различават драстично от Балканския им еквивалент. Изследването на Ленеис показва, че докато типичната за културата издължена жилищна постройка не търпи много вариации, в организацията на селищата се наблюдават два варианта. По правило къщите са разположени на известно разстояние една от друга и разликите се явяват при последващото застрояване, когато при една част от селищата новите постройки са в непосредствена близост до тези на предците (тоест пространствен принцип близък до този, наблюдаван при селищните могили), докато при други селища те са на значително разстояние. Последната важна констатация на Ева Ленеис засяга микро-регионалните модели на заселване, които са слабо проучени и варират от единични ферми до групи от селища, съдържащи няколко жилища.

Както и предишните две разработки тази статия съдържа много полезна емпирична информация, без претенции за изчерпателна интерпретация.

Не е изненадващо, че трите теоретични статии в сборника са дело на възпитаниците на британската школа. Всяко от изследванията следва обичайния формат на разширена теоретична дискусия, която е солидно подплатена с конкретни археологически данни.

Стела Суваци акцентира върху недобре дефинираното понятие *домакинство*, поради научния интерес преди всичко към събития от грандиозен мащаб (като неолитизацията например) за сметка на изследванията на социални процеси на ежедневно ниво. На базата на теории и методи почерпани от социалните науки, Суваци развива теоретичен модел, който би подпомогнал идентифицирането и по-доброто разбиране на разнообразието на домакинствата в неолита на Гърция. Тя разглежда данните от Гърция в обособени части наречени с термините *морфология на домакинствата*, *активности на домакинствата* и *идеология на домакинствата*. В *морфология на домакинствата* се дискутират жилищните и селищни характеристики на гръцкия неолит, които показват изключително голямо разнообразие. Подобна вариабилност се наблюдава и при *активностите на домакинствата* вариращи от приготвянето на храна до занаятчийско производство. Сходна е ситуацията и с параметрите характеризирани *идеологията на домакинствата* – посочени са много варианти на домашни ритуали, детски погребения, начини на изоставяне/замяна/застрояване на жилища (сред тях горене, директно застрояване върху старите останки и други) и т.н. Всичко това дава основание на Суваци да заключи, че моделът на независимо самоиздържащо се двучленно семейство и техните деца, обитаващи едно жилище е твърде опростен и не отговаря на археологическите данни. Още повече, че моделът на жилище от Платия Магула Зарку съдържа 8 индивида (4 възрастни и 4 деца) и е в явно противоречие с горепосочения модел. Примерите за едно домакинство споделящо няколко жилищни постройки; за едно домакинство обитаващо едно жилище; за няколко домакинства живеещи в една къща и най-вече наличието на обвързани практики на производство и потребление формулират домакинството като една гъвкава и динамична социална единица. Адекватното разбиране на феномена домакинство осигурява една по-ясна картина на отношенията – индивид-домакинство-общество и би хвърлил светлина върху по-късните процеси на разслоение и социална йерархия. Макар и на места леко непоследователен (което е преодоляно в последната книга на авторката), моделът на Суваци предлага научно подплатена платформа за изучаването на социалната динамика на праисторическите общества.

Работата на Стивън Трик представлява една сравнително рядко прилагана комбинация от археологическа теория и компютърна технология. Предложено е съчетание на Географски Информационни Системи (ГИС) и археологията на ландшафта, което напоследък добива по-голяма популярност в западноевропейската и северноамериканската археологическа традиция, но си остава екзотично приложение източно от бившата „желязна завеса“. С помощта на ГИС Трикс анализира визуалния потенциал на шест селищни могили в Телеорманската долина в Румъния. Конкретната статия коментира видимостта от могилите по времето на тяхното основаване. Установено е, че първоначалните селища са разположени в райони с видимост по продължение на долините, която е най-общо ограничена от източните и западни речни тераси. Стандартна процедура при визуалните ГИС анализи е повторение на анализа от точки различни от координатите на могилите като целта е да се установи дали изборът на място за заселване е статистически показателен що се отнася до видимостта на мястото. Резултатите потвърждават, че могилите са съзнателно разположени в области с добра видимост по протежение на долините, дори това да им коства добра видимост в други посоки. Интерпретацията на тези резултати е направена в най-добрите традиции на археологията на ландшафта а именно през призмата на хората живеещи в Телеорманската долина през петото хилядолетие пр. Хр. Комплекс от фактори определя важното решение за избора на най-подходящото място за заселване – екологичните предимства на речните долини са достъпни на голям ареал и един от факторите за избор на конкретно място е видимостта от селището към потенциалните кошара, градини и земеделски парцели, към потенциалната плячка или прииждаща опасност. Идилично-прагматичната интерпретация на Трик бележи нов момент в проучването на сложно преплетените мотиви на първоначално заселване на Балканите, която безспорно ни приближава към една по-адекватна картина на миналото.

Културата на линейно-лентестата керамика е предмет и на теоретично-аналитичната статия на Алена Лукеш и Марек Звелебил. Както вече бе споменато, произходът на културата на линейната керамика се свързва с раннеолитното явление Старчево-Кьорош-Криш, на базата на което са формирани три хипотези – миграционистка, автохтонна и интеграционистка. Според Лукеш и Звелебил нито една от тях не отчита проблема на културна трансмисия между поколенията, който за авторите е централен в дискусиата за неолитизацията. След серия от теоретични постановки, между които въвеждането на понятия като *идентичност*, *habitus* и *agency* в дискусиата на материалната култура, Лукеш и Звелебил преформулират проблема за произхода на културата на линейната керамика като проблем на културната трансмисия, който би могъл да се изследва чрез контекстуален анализ на материалната култура. Авторите прилагат на практика своя подход в анализа на керамиката от Ведровице, Чехия и стигат до извода за наличието на сериозни автохтонни индикатори: въпреки че керамиката е изработена по технологията на съдовете от Старчево-Кьорош-Криш, нейната украса е типична за културата на линейната керамика. Лукеш и Звелебил не се ангажират явно нито с автохтонната или пък интеграционистка хипотеза, поради нуждата от анализ на останалите елементи на материална култура. Те предпочитат да изложат предимствата на техния подход, който свързва археологическите данни с човешките действия и взаимодействия и по този начин хвърля светлина върху произхода на културата на линейно-лентестата керамика с оглед на човешкото поведение. Действително този подход не е лишен от приложимост, но неговата теоретична екле-

ктика, съпроводена с кратка аргументация (дългаща се вероятно на словесни ограничения от страна на издателя) възпрепятства оценката му по достойнство.

Последната група съдържа осем статии, от които тук ще бъдат коментирани седем (Пропусната е статията на Джон Чапман, поради потенциалната конфузия, която би могла да произтече от казуса „конфликт на интереси“).

Ако в една безпристрастна рецензия е позволена известна доза субективност, то статията на Пал Рацки и Александра Андерс печели моя глас за най-добрата работа в сборника. Авторите заслужават поздравления за желанието и уменията да надскочат тесните рамки на културно-историческия поход и за ангажирането им с адекватни съвременни теории за селищни модели, пространствени анализи, символичното значение на различните видове обекти (селищни могили, ровове) и т.н. Дискусията е организирана около представянето на резултатите от многогодишните разкопки на Полгар-Чесалом – най-северно разположената селищна могила. Обектът представлява сложен феномен съчетаващ обичайните на югоизточна Европа селищни могили с типичните за средна Европа ровове-рондели – в този случай пет, опасващи селищната могила. В допълнение, на 500 м от могилата има голямо плоско селище едновременно с последните етапи на обитаване на могилата (4830 – 4600 cal BC), както и следи от 21 погребения извършени на могилата и 123 в плоското селище. В тази сравнително кратка студия Рацки и Андерс умело съчетават сравнителен анализ на съоръженията и материалите от могилата и съпътстващото селище с дискусия на специални структури и находки (наред с масов материал), като не пропускат да осмислят и впишат споменатите археологически данни в духа на съвременните интерпретационни схеми, сред които теория на фрагментацията на Чапман, преднамереното изгаряне на къщи на Трингам, социално-половите (gender) характеристики на погребаните и т.н. Цялостните характеристики на сложния феномен Полгар-Чесалом и регистрираните разлики между селищната могила и откритото селище стоят в основата на една зряла интерпретация, а не простото разделение на пространството на сакрално (могилата) и профанно (селището). Могилата с опасващите я ровове монументализира това пространство и го превръща в метафора на космически и духовен ред, но също така и в регионален център и носител на културна памет с многобройните си пластове, символизиращи дълбочината на отминалото време. Социалната стратификация на базата на придобит статус и престиж на къснелелитното население на Полгар-Чесалом не противоречи на чувството на приобщеност към една по-голяма социална единица (ако данните от гробовете се съпоставят с човеко/трудодните нужни за изкопаването на рововете). Подходът, който Рацки и Андерс възприемат в проучването на Полгар-Чесалом би могъл да бъде еталон в праисторическите изследвания в югоизточна Европа – без претенция за оригинален теоретичен принос, но пък с компетентно и обосновано приложение на модерните интерпретации в археологията.

Статията на Волфрам Шиер също се занимава с феномена селищна могила оградена с ровове, в този случай къснелелитната/раннохалколитна селищна могила Уйвар в западна Румъния. Карпатският басейн се явява контактна зона между два селищни модела – този на селищните могили и този на плоските селища и/или кръгови ровове, което прави Уйвар обект с потенциално голямо значение. Шиер отбелязва, че макар натрупването на могили да отразява консерватизма на неолитните общества, развитието на материалната култура в Уйвар е динамично, състоящо се от периоди на стагнация и бърза промяна. Геомагнитните изследвания показват система от ровове и горели жилища, но по време на разкопките се попада и на негорели къщи.

Основите на жилищните подове са от дървени греди, а една от къщите предоставя много интересни данни за строителна жертва – вградени кости от няколко индивида на едър рогат добитък. По-голямата част от керамиката (74%) е типична за културата Винча, но има и импорти от ареала на култура Тиса, както и „синтетична“ керамика носеща белезите и на двете култури. Източниците на суровина от която са направени повечето кремъчни изделия не са локализирани, но малкият процент обсидиан и радиоларит от Сентгал говорят за контакти с области в днешна Унгария. Абсолютните дати поставят повече въпроси, отколкото отговори, което по мое мнение е резултат от (за щастие затихващата) практика да се съпоставят данни от сравнителна стратиграфия, типология на керамиката и C14 дати от дървесина. Проблемността произтича от факта, че границите на допустимите отклонения стават твърде широки от акумулативния процес на малки допустими отклонения. Тъй като проучванията все още продължават, Шиер, разбираемо, не си позволява смели интерпретационни изказвания. В конкретния случай липсата на коментар лишава публиката от важни аргументи в дебата на: 1 – преднамерената фрагментация, където е цитирано безспорно адекватното мнение на Хьокман (1968), но са пренебрегнати по-късни хипотези (на Талелей 1993 и Чапман 2000) и 2 – случайното *versus* преднамерено изгаряне на жилища (виж Трингам 2005), за което данните от Уйвар биха допринесли много.

Професионалната активност на Микела Спатаро е свързана с приложението на природонаучни анализи в изучаването на керамиката от археологически обекти. Районите покриващи научния ѝ интерес са в широк диапазон – от Адриатическо море до Пакистан. В последните години те включват и керамика от комплекса Старчево-Криш, което е и обект на настоящата статия. Целта на Спатаро е да идентифицира центрове на керамично производство и циркулацията на готова продукция, което би хвърлило светлина върху дебата за автохтонността на местната керамична традиция или за възприемането на чужда такава. Авторката прилага серия от природонаучни методи върху керамични фрагменти от обектите Гура Бачулий и Шоша ла – Карареа Мории в Румъния като се концентрира главно върху технологията на производство, характеристиките на глината и примесите и потенциалните източници на суровини. Резултатите от анализа на тези два обекта потвърждават вече установения извод за унифицирания характер на керамиката Старчево-Криш, което води до хипотезата за единична дифузионна вълна на разпространение на този вид керамична технология. Независимо от голямото разнообразие на форми и украси, технологията на керамичните изделия е удивително сходна заедно с един почти еднакъв механизъм на използване на местни суровини и опоснителни. Разлика се забелязва единствено между производството на съдове и култови предмети. Поради малкия брой на последните (само два), авторката е предпазлива в заключенията си, но все пак изразява мнението си за възможността от две категории занаятчии – едни отговорни за производството на съдове, другите – на култови предмети; или пък за наличието на отделни центрове на производство ако не на всички, то поне на част от култовите предмети. Финалният извод на Спатаро е за приемственост в културната трансмисия в рамките на категория/група от занаяти в едно традиционно структурирано и технологически стабилно общество. Може само да се съжалева, че анализите и техните резултати засягат само един от елементите на материална култура. Прилагането на подобни методи и върху други видове артефакти (кремък, метал и т.н.) и комбинацията от получените резултати би осигурило една пълнокръвна картина на праисторическите общества в Европа

Следващата работа е със сходна тематика, но включва по-обширна теоретична част. В рамките на един по-общ интерес към отношението между идентичност и традиции в материалната култура, Елизабета Старнини се спира на особеностите на керамичното производство и връзката му с характера на обществото, което произвежда и респективно използва това производство. Преминавайки през няколко теоретични постановки (сред които, че предаването на гърнчарските умения става на семейно ниво от възрастни жени към млади членове (момичета?) и привеждайки етнографски наблюдения документиращи значението на даден керамичен стил не само с оглед на неговото потребление, но и на неговото производство, авторката представя резултатите от археоманитното изследване на керамични изделия от пет раннонеолитни селища в долината на Кьорош в днешна Унгария. Старнини разделя синхронните явления Старчево и Кьорош като дискутира керамиката на последното плюс фрагменти на ранната линейно-лентеста керамика. Установено е сходство между технологиите на Старчево и Кьорош, докато линейната керамика, макар и с известни прилики, показва различна традиция. Всички изследвани проби показват сравнително ниска температура на изпичане (под 800°C) и ползването на местна суровина като фрагментите на линейната керамика показват по-добра подготовка на изходния материал. Връщайки се към съществуващите теоретични модели и търсейки обяснения на собствените си резултати Старнини констатира две противоречия: предположеното производство на семейно ниво не отговаря на огромното количество керамика в обръщение, както и непригодността на съдовете да издържат на термичен шок (плюс липсата на следи от горене), което поставя под съмнение интерпретацията на керамичното производство като единствено целящо приготвянето на храна. Съмненията на Старнини са в унисон с установените вече предимно представителни функции на керамиката от Ахилеон и пещерата Франхти. Авторката споменава възможността съдовете да са използвани за производството на студени каши чрез накисване или алкохол (от типа на бира), но не се ангажира с конкретна интерпретация. Подходът на Старнини е един много добър пример за интерпретативния потенциал на археологическия материал при използването на съвременни природонаучни методи и съпътстващи ги социални модели на интерпретация.

Статията на Хаскел Грийнфийлд и Тина Джонсма представяща резултатите от проучванията на раннонеолитното селище Фоени-Салаш в Румъния може да служи като еталон при изучаването на по-ефимерни археологически структури, обикновено свързани с временно обитаване. Селищата на общества с мобилна икономика са сериозно предизвикателство за проучвателите и по правило се избягват от археолози, търсещи бързи и сензационни открития. За щастие Грийнфийлд и Джонсма са ръководени от други мотиви и се изправят пред трудната задача да докажат, че раннонеолитната икономика на Старчево-Кьорош-Криш не се състои само от уседнали земеделци живеещи на селищни могили, но се допълва също от полу-уседнали пастири-събирачи, предпочитайщи открити селища като свои обиталища. Те разработват една изключително прецизна система на разкопаване (план-квадратната мрежа стига до 1×1 м), разкриване и документиране на археологическите структури (сред което идентифицирането и пространственото скициране на четири вида мазилки – стенна, подова, от пещи и огнища). Тази методика осигурява извличането на максимална степен на информация от археологическите съоръжения и позволява реконструкцията на средно големи вкопани постройките с невисоки прави стени, поддържащи наклонен покрив и разположени в полукръг около централна структура. Внимателното пресея-

ване и флотация на седиментите гарантират, че липсата на култивирано зърно не се дължи на методите на разкриване, а е резултат на стопанските практики предпочетени от раннонеолитните обитатели на Фоени-Салаш. В допълнение изчерпателният анализ на животинските кости, показващ присъствието на мобилна одомашнена фауна, дава основание на Грийнфийлд и Джонгсма да интерпретират комбинираните данни от Фоени-Салаш като свидетелство за мобилно стопанство, което разчита предимно на пастирство, но е подпомогнато от малко по обем използване на дива и култивирана растителност. Приносът на Грийнфийлд и Джонгсма би могъл да се обобщи в две изключително важни посоки: 1 – разработване и прилагане на методология на изучаване на сезонни/временни селища; 2 – разнообразяване на социално-икономическия модел на ранния неолит с аргументирано идентифициране на мобилен тип селища и икономика.

Разпространението на земеделието традиционно се дискутира с оглед на наличните одомашнени видове. В последното десетилетие обаче все повече внимание се обръща на плевелите като сигурен индикатор на вида земеделие практикуван в древността. Това е свързано преди всичко с научната дейност на Ейми Богард, която заедно с Джоана Бендинг и Глинис Джоунс са автори на следващата дискутирана статия в сборника. Данните за земеделските практики и тяхното значение за социо-икономическата организация на културата Кьорош и културата на линейно-лентестата керамика са поставени в контекста на дебата за характера на раннонеолитното земеделие – дали то е било практикувано на ротационен принцип и редувано/комбинирано с пастирска заетост от местни усядащи събирачи; или е било плод на преднамерена култивация на определени естествено плодородни парцели от мигранти-колонисти. Предпочетена е сравнително новата методология, почиваща на екологията на плевелите тъй като за възстановката на типа земеделие сред растителните останки от археологически обекти най-подходящи са не оглежданите култури, които не подсказват схемите на сеитба, жътва, торене и т.н., а плевелите, които ги съпътстват. Установено е, че определени видове плевели са многогодишни и виреят в залесени райони за разлика от други едногодишни видове. Тази информация, заедно с хипотезите за екстензивно и интензивно земеделие е тествана в анализите на археоботаническите материали от обекта Ечекфалфа 23 в Унгария. Резултатите са в полза на интензивно обработване на определени парцели през ранния неолит. Сравнени с данните на културата на линейната керамика те показват известно сходство при растителната култивацията, но определена разлика в скотовъдните практики. Заключениеята на авторките са изразени в една задълбочена дискусия за социалните измерения на поминъка на раннонеолитните общества и се свеждат до тезата, че фермерските (земеделско-скотовъдни) практики не могат да се разглеждат само като източник на прехрана, но и като неделима част от идентичността на ранните земеделци/скотовъди. Статията е издържана в най-добрите традиции на интердисциплинарните изследвания и доказва необходимостта от разширяване на приложението на такъв тип проучвания.

Поредното изследване, което отново засяга формирането на културата на линейната керамика в контекста на прехода от мезолит към неолит и прииждането на колонизаторски групи от Балканите е статия на Естер Банфи. Както и в предишни свои изследвания на подобна тематика, авторката се опира на широк кръг от изследвания – от палеоекологични до „чисто“ археологически. Предмет на настоящата статия е района на т. нар. Трансданубия в Унгария. Привеждайки серия от данни (сред които наличие на мезолитни кремъчни изделия, повишаване на нивото на водата

на езерото Балатон в началото на 6 хил. пр. Хр., и други), Банфи оборва остарялата теза, че 'балканските колонизатори' заварват територия лишена от човешко присъствие. Като разглежда особеностите на раннеолитната керамика и непригодността на природните условия за типа земеделие, познат на Балканите, авторката стига до извода за наличието на късномезолитно население, което наред с поддържането на традиционния си начин на живот и прехрана, заимства определени иновации от новодошлите представители на културата Старчево. В същото време изправени пред предизвикателствата на новия си хабитат, балканските мигранти постепенно се адаптират към един по различен начин на живот. Тези паралелни процеси са продължителни и в крайна сметка водят до формирането на културата на линейната керамика. Обектът-еталон за този процес на унификация е селището Питиердомб. Авторката бърза да отбележи, че ситуацията в източна Унгария е различна и там се наблюдава гъста селищна мрежа на раннеолитната група Кьорош. Банфи се опитва да обясни тази липса на сходство между двата района с техните различни комуникационни възможности. Едната ос върви към Банат, Трансилвания и Молдова, другата към централна Европа и днешна Германия. Предложена е хипотезата, че движеща сила зад последната е необходимостта от сол. Интензивността на контактите между Трансданабия и северозападна Германия през неолита се обуславят от добре развитите комуникационни мрежи през мезолита. Подходът на Банфи безспорно е крачка напред в методологията и интерпретацията на неолитизационните процеси и е напълно приложим в други части на Европа.

Затваряйки последната корица на този вдъхновяващ том, не може да не направи впечатление отсъствието на България в сборник с подобна тематика. Макар съдържането да отразява географията на научноизследователските проекти/интереси през 2003, оттогава и досега ситуацията в нашата страна остава почти непроменена. Продължаващата (само)изолация на българската праистория е тъжен факт, резултатите от който са видими и в настоящия том – информацията от България, цитирана от повечето автори не отразява наличието на важни археологически данни от последните 10 години. Макар новия формат на АОР и годишните издания „Българска археология“ да са определен напредък в популяризирането на резултатите от нови изследвания, публикуването на чужди езици си остава проблем.

Living well together, заедно с предшественика си (un)settling the Neolithic са прецизен индикатор на тенденциите в съвременната археологическа теория и практика. И двата тома съдържат огромно количество полезна емпирична информация, приложения на интересни и иновативни анализи и методики и най-вече социално ангажирани интерпретации на процесите на неолитизация в Европа. Това превръща сборниците в задължителен елемент на личната научна библиотека на всеки европейски праисторик.